

رابطه بین مناطق جغرافیایی، تیپ شخصیتی، وضعیت اجتماعی- اقتصادی و عوامل دموگرافیک با استرس شغلی

The relationship between geographical areas, personality, socio- economical status and demographical factors with job stress

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۳/۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۱۱/۲۸

Azad-Marzabadi E. *PhD* ✉, Qolami-Fesharaki M. *PhD*

اسفندیار آزادمرزآبادی ✉، محمد غلامی فشارکی^۱

Abstract

Introduction: The purpose of this study was to determine the relationship between geographical areas, personality and socio-economic status and demographical factors with job stress.

Method: In a cross-sectional study, 749 military personnel were selected using two-stage cluster samplings. The measuring tools used in this study were HSE job questionnaire, Framingham personality questionnaire, socio-economic and demographic status checklist. The results were analyzed with regression and SPSS program version 16.

Results: Result showed the variables sex, married status and socio-economic status did not show any difference whereas geographical areas, personality, age and education level showed significant differences. According to the results, job stress decreased with increasing education level and improving weather conditions. Also Type A personality showed more stress rather than type B.

Conclusion: The results recommend the use of their personality characteristics, geographic factors, educational level and age to be considered.

Keywords: Behavioral Pattern, Geographical Areas, Job Stress, Socio-Economic Status

چکیده

مقدمه: هدف از این مطالعه تعیین رابطه بین مناطق جغرافیایی، تیپ شخصیتی، وضعیت اجتماعی- اقتصادی و عوامل دموگرافیک با استرس شغلی بود.

روش: در یک مطالعه توصیفی- مقطعی، ۷۴۹ نفر از کارکنان با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای انتخاب گردیدند. ابزارهای اندازه‌گیری، پرسشنامه استرس شغلی HSE، پرسشنامه تیپ شخصیتی فرامینگهام و پرسشنامه محقق ساخته بودند. داده‌ها با استفاده از تحلیل رگرسیون مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج بدست آمده نشان داد، متغیرهای جنس، وضعیت تاهل و سطح اجتماعی- اقتصادی با استرس شغلی رابطه معنادار نداشتند درحالی‌که متغیرهای منطقه جغرافیایی، تیپ شخصیتی، سن و تحصیلات در استرس شغلی موثر بودند. بدین معنا که با افزایش تحصیلات و بهبود وضعیت آب و هوایی، استرس شغلی کاهش می‌یافت. همچنین افراد با تیپ شخصیتی "الف" دارای استرس شغلی بیشتری نسبت به افراد با تیپ شخصیتی "ب" بودند. به‌علاوه تیپ شخصیتی "الف" و منطقه جغرافیایی، بیشترین سهم را در استرس شغلی داشتند.

نتیجه‌گیری: با توجه به نتایج بدست آمده توصیه می‌شود در به‌کارگیری افراد به ویژگی‌های شخصیتی، عوامل جغرافیایی، تحصیلات و سن توجه شود.

کلیدواژه‌ها: تیپ شخصیت، مناطق جغرافیایی، استرس شغلی، وضعیت اجتماعی-اقتصادی

✉ **Corresponding author:** Behavioral Sciences Research Center, Baqiyatallah University of Medical Sciences, Tehran, Iran
Email: esfandearazad@yahoo.com

✉ مرکز تحقیقات علوم رفتاری، دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)، تهران، ایران
۱- گروه آمار زیستی، دانشکده پزشکی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

مقدمه

براساس پیش بینی های موسسه سلامت و ایمنی انگلستان در طی سال های ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹ بیش از ۱۳/۵ میلیون روز کاری و سالیانه بیش از ۴ میلیارد پوند خسارت بخاطر صدمات وارده از استرس های شغلی گزارش شده است [۱].

در زندگی همه افراد شاغل استرس وجود دارد و به گونه های مختلف باعث بروز تنیدگی در این افراد می گردد. تحولات شغلی مانند تغییرات سازمانی، تغییر حقوق و دستمزد، ترفیعات شغلی، کاهش یا افزایش نیروی انسانی و دگرگونی های اجتماعی موضوع هایی هستند که به شکلی بر فرد فشار آورده و او را دچار آشفتگی، نگرانی، تشویش و اضطراب می نمایند [۲]. مدارک و شواهد کافی در این زمینه نشان می دهد که این استرس ها، بر سلامت جسمی، روانی، کمیت و کیفیت عملکرد، کاهش بهره وری، عدم رضایت شغلی، ترک خدمت، تاخیر، غیبت کارکنان و ... موثر است. به گونه ای که اگر به مطالعه بیماری های جسمانی پرداخته شود نتیجه گرفته می شود که ۸۹ درصد همه این بیماری ها، با استرس مرتبط می باشند [۳].

استرس به معنی تحت فشار روانی قرار گرفتن تعریف شده است، و نوعی واکنش جسمی، ذهنی و شیمیایی در برابر رویدادهایی است که موجب ترس، هیجان، دستپاچگی، احساس خطر یا خشم می شود [۴]. در تعریف استرس شغلی می توان گفت، نوعی کنش متقابل بین شرایط کار و ویژگی های فردی است به گونه ای که خواست های محیط کار (و در نتیجه فشارهای مرتبط با آن) بیش از میزانی است که فرد از عهده انجام آن برآید. این تعریف به بافت روابط فرد با محیط نظر دارد و این امکان را فراهم می کند تا بتوانیم سهم هر یک از ویژگی های فردی شاغل، شرایط کار و تاثیر متقابل آنها را در پدید آمدن استرس شغلی بررسی کنیم [۵].

عواملی که موجب استرس شغلی می شوند را می توان به دو دسته عوامل وابسته به فرد و عوامل وابسته به محیط تقسیم بندی نمود [۵]. از عوامل مهم وابسته به فرد می توان به تیپ شخصیت، وضعیت اجتماعی اقتصادی و عوامل دموگرافیک مانند جنس، سن، تاهل و از عوامل وابسته به محیط به عواملی چون محیط جغرافیایی اشاره نمود [۶-۷]. خصوصیات شخصیتی وابسته به دو دسته تیپ شخصیتی A و B تقسیم بندی می شود. افراد تیپ شخصیت A به دلیل برخورداری از ویژگی هایی مانند داشتن انرژی زیاد، رقابت جویی، جاه طلبی، بی حوصلگی و ستیزه جویی، عصبانیت زود هنگام و بعضی از خصوصیات دیگر در مقابل آثار مخرب استرس های روزمره به خصوص استرس های شغلی آسیب پذیری بیشتری را نسبت به تیپ شخصیت B، که فردی آرام هستند نشان می دهند [۵].

همچنین پژوهش ها نشان می دهند که محیط شغل و استرس های

شغلی می توانند باعث بیماری در کارکنان شده و یا روند ایجاد بیماری روانی را تسریع نمایند. به دنبال تجربه شغلی فرد، به بیماری روانی مبتلا شده و از کارافتاده و ناتوان می گردد [۶-۷]. در ایران تحقیقات زیادی در زمینه رابطه بین تیپ شخصیت و استرس شغلی انجام پذیرفته است. از جمله معدود تحقیقات این حیطه می توان به مطالعات انجذاب و فرنیا [۸] در در زمینه استرس های کارشناسان مامایی، ثمری و لعلی فاز [۹] در کارکنان شرکت برق و عقیلی نژاد و همکاران [۱۰] در ماموران راهنمایی و رانندگی اشاره نمود. محققین دیگر نشان داده اند که بسیاری از کارکنان به منظور روبه روشن شدن با استرس های محیط کار به سوء مصرف مواد روی می آورند [۱۱-۱۳].

به علاوه مطالعات دیگر نشان داده اند که ویژگی های جغرافیایی یکی از عواملی هستند که باعث استرس در افراد می شوند. بر این اساس ویژگی هایی مانند درجه حرارت بالا؛ دوری از خدمات شهری؛ شرجی بودن؛ عدم دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی؛ به عنوان عوامل جغرافیایی استرس زا مورد مطالعه قرار گرفته اند [۷].

مشاغلی که با استرس زیاد همراه می باشد و همواره در معرض خطرهای مختلف از جمله دوری از خانواده؛ شرکت در ماموریت های سخت؛ احتمال جراحت؛ نقص عضو؛ و حتی مرگ قرار داشته و در نتیجه به طور مداوم در معرض آسیب جسمی و روانی قرار دارند و این مساله سبب روبه رویی مداوم آنها با استرس می گردد مورد توجه ما در این تحقیق بوده اند. لذا این تحقیق با هدف تعیین رابطه بین منطقه جغرافیایی، تیپ شخصیت، وضعیت اجتماعی-اقتصادی و عوامل دموگرافیک با استرس شغلی صورت گرفته است.

روش

این تحقیق از نوع مطالعات توصیفی-مقطعی بود. جامعه مورد مطالعه را کلیه کارکنان رسمی یک سازمان تشکیل داده اند که حداقل دارای ۱ سال سابقه بوده و در زمان مطالعه به بیماری جسمی و یا روانی مبتلا نباشند. برای نمونه گیری در ابتدا استان های کشور براساس تقسیم بندی مناطق آب و هوایی ایران [۱۴] به ۶ منطقه جغرافیایی خزری، کوهستانی، کوهپایه ای درونی، کوهپایه ای بیرونی، مرکزی و جنوبی تقسیم بندی گردیدند. به علت محدودیت در نمونه گیری، تنها چهار منطقه، یعنی نواحی خزری، کوهستانی، مرکزی و کوهپایه ای بیرونی را از ۶ منطقه موجود مورد بررسی قرار دادیم. حجم نمونه با استفاده از جدول برآورد حجم جامعه و نمونه کرجسی و مورگان برابر ۷۵۰ برآورد شد [۱۱]. براساس جمعیت تقریبی هریک از نواحی مقدار نمونه به ترتیب ۴۴، ۸۸، ۳۵۳ و ۲۶۵ به ترتیب برای هر یک از نواحی خزری، کوهستانی، مرکزی و کوهپایه ای بیرونی در نظر

یافته‌ها

نمونه مورد مطالعه در این تحقیق متشکل از ۷۴۹ نفر، ۷/۳ درصد زن و ۹۲/۷ درصد مرد بودند. از بین افراد شرکت‌کننده، ۲۳/۶ درصد مجرد و ۷۶/۴ درصد متأهل بودند. از نظر تحصیلات، ۹/۳ درصد زیردیپلم، ۳۱/۳ درصد دیپلم، ۲۷/۶ درصد فوق‌دیپلم و ۳۱/۸ درصد دارای تحصیلات لیسانس و بالاتر بودند. از نظر سابقه کاری، ۲۷/۸ درصد زیر ۵ سال، ۲۲/۳ درصد ۵ تا ۱۰ سال، ۱۶/۶ درصد بین ۱۱ تا ۱۵ سال و ۳۳/۳ درصد بیش از ۱۵ سال سابقه کار داشتند. در این مطالعه، ۳۳/۴ درصد دارای یک فرزند، ۳۲/۷ درصد دارای دو فرزند و ۳۳/۹ درصد دارای بیش از دو فرزند بودند. از نظر سن، ۲۲/۱ درصد زیر ۲۵ سال، ۵۴/۴ درصد بین ۲۶ تا ۴۰ سال و ۲۳/۵ درصد بالای ۴۰ سال سن داشتند. از نظر منطقه جغرافیایی، ۴/۹ درصد در ناحیه خزری، ۱۱/۵ درصد در ناحیه کوهستانی، ۴۹ درصد در ناحیه مرکزی و ۳۴/۷ درصد در ناحیه کوهپایه‌ای بیرونی قرار داشتند. از نظر تیپ شخصیت ۶۱/۵ درصد را تیپ B و ۳۸/۵ درصد را تیپ A تشکیل می‌دادند. میزان شیوع، میانگین، میانه و انحراف معیار استرس شغلی و حیطه‌های آن در جدول ۱، روابط متغیرهای موجود در مطالعه در جدول ۲ و R2 جزئی متغیرهای موجود در مطالعه در جدول ۳ بیان شده است. در جدول ۲، سطوح مرجع سطوحی هستند که در مطالعه متغیر وابسته در سطوح یک متغیر اسمی مورد استفاده قرار می‌گیرند. برای نمونه، در مطالعه نقش تحصیلات بر استرس شغلی، سطح تحصیلات لیسانس و بالاتر به‌عنوان سطح مرجع در نظر گرفته شد. با توجه به این سطح مرجع، میزان بتای افراد زیر دیپلم برابر ۰/۰۷ گردید. این بدین معنا است که زیردیپلمی‌ها نسبت به سطح مرجع (لیسانس و بالاتر) دارای میانگین استرس بالاتری به اندازه ۰/۰۷ واحد می‌باشند و از طرف دیگر از آنجایی که در روش رگرسیون، معناداری‌ها به‌صورت همزمان قابل محاسبه است، در جدول ۲ به بررسی آزمون همزمان متغیرهای مستقل پرداختیم. برای مثال در متغیر تحصیلات معناداری کلی برابر ۰/۰۴۲ گزارش شده است. این معناداری مربوط به فرض یکسان بودن میانگین استرس شغلی در کلیه سطوح (زیردیپلم، دیپلم، فوق‌دیپلم، لیسانس و بالاتر) می‌باشد. جدول ۳ نیز نشان‌دهنده مقادیر R2های جزئی متغیرهای موجود در مطالعه است. R2 جزئی (ضریب تعیین) درصدی از تغییرپذیری متغیر وابسته است که با کنترل متغیرهای مخدوشگر توسط متغیر مستقل قابل توجیه می‌باشد و به‌عنوان شاخصی جهت بررسی قدرت و اهمیت متغیرهای مورد مطالعه در پیش‌بینی متغیر وابسته قابل استفاده می‌باشد. همانگونه که جدول ۳ نشان می‌دهد بیشترین اهمیت در پیش‌بینی استرس شغلی با تیپ شخصیت و کمترین آن با متغیر تاهل می‌باشد.

گرفته شد. استان‌های گیلان و مازندران به‌عنوان مناطق خزری، استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل، خراسان شمالی، زنجان، کردستان، لرستان، همدان و کرمانشاه به‌عنوان مناطق کوهستانی، شهرهای اصفهان، تهران، خراسان مرکزی، سمنان، قم، کرمان، مرکزی، یزد به‌عنوان مناطق مرکزی و در نهایت استان‌های بوشهر، خوزستان، فارس و گلستان به‌عنوان مناطق کوهپایه‌ای بیرونی در نظر گرفته شد و سپس با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای در ابتدا از استان‌ها و سپس از مراکز نمونه‌ها انتخاب شدند. به منظور تحلیل داده‌ها در این تحقیق از روش‌های آمار استنباطی (رگرسیون چندگانه) و نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۶ استفاده گردید. در این تحقیق از ابزارهای زیر استفاده به‌عمل آمد:

پرسشنامه استرس شغلی (Health and Safety Executive (HSE): این پرسشنامه دارای ۳۵ سوال و ۷ حیطه "تقاضا"، "کنترل"، "حمایت مسئولین"، "حمایت همکاران"، "ارتباط"، "نقش" و "تغییرات" می‌باشد [۱۶]. این پرسشنامه شامل یک طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای (هرگز، بندرت، بعضی اوقات، اغلب و همواره) است که حداقل نمره در این پرسشنامه صفر و حداکثر ۵ می‌باشد. نمرات بالا آن نشان‌دهنده سلامت و ایمنی بیشتر از نظر استرس و نمرات کمتر در این پرسشنامه نشان‌دهنده استرس بیشتر آزمون‌شوندگان می‌باشد. آزاد و غلامی پایایی این پرسشنامه را توسط روش آلفای کرونباخ و روش دو نیمه کردن به‌ترتیب ۰/۷۸ و ۰/۶۵ گزارش نموده‌اند، همچنین روایی آن را توسط روش‌های، روایی محتوی، همزمان و ساختار مورد بررسی قرار داده و از روایی خوب پرسشنامه اطمینان حاصل نمودند [۱۷].

پرسشنامه تیپ شخصیت فرامینگهام: که به‌منظور سنجش شخصیت افراد مورد استفاده قرار گرفته است حاوی ۱۰ سوال می‌باشد. ۵ سوال اول این پرسشنامه چهار گزینه‌ای [اصلا، کمی، زیاد، خیلی زیاد] و ۵ سؤال دوم، دو گزینه‌ای به‌صورت "بله، خیر" می‌باشد. حداقل نمره در این پرسشنامه صفر و حداکثر ۱۰ می‌باشد [۱۸].

در این مطالعه برای ساخت شاخص سطح اجتماعی-اقتصادی، افراد مورد مطالعه، در باره موضوعاتی مانند وضعیت تاهل، تعداد فرزند، وضعیت اسکان، داشتن و یا نداشتن اتومبیل شخصی، سابقه و جایگاه شغلی مورد بررسی قرار گرفتند. سپس با استفاده از تحلیل عاملی به استخراج شاخص اجتماعی-اقتصادی پرداخته شد. تحلیل عاملی این سوال‌ها منجر به تولید یک عامل با شاخص کیسین‌مایر ۰/۸ و درصد واریانس بیان‌شده ۵۷/۸٪ که هر دو از شاخص‌های تحلیل عاملی مناسب می‌باشد گردید. آلفای کرونباخ این پرسشنامه نیز برابر ۰/۶۵ گزارش گردید. پس از ساخت شاخص اجتماعی-اقتصادی با استفاده از درصد فراوانی یکسان، افراد به سه دسته پایین، متوسط و بالا تقسیم‌بندی شدند.

جدول ۱- میزان شیوع، میانگین، میانه و انحراف معیار استرس شغلی و حیطه‌های آن

انحراف معیار	میانه	میانگین	شیوع	استرس زیاد	استرس متوسط	استرس کم	بدون استرس	حیطه
۰/۶۵	۳/۳۰	۳/۳۰	٪۱۲/۹	٪۰/۵	٪۱۲/۳	٪۵۳/۲	٪۳۳/۹	تقاضا
۰/۶۴	۳/۳۳	۳/۲۹	٪۱۴/۹	٪۰/۵	٪۱۴/۳	٪۴۹/۶	٪۳۵/۵	کنترل
۰/۷۵	۳/۲۰	۳/۱۷	٪۱۸/۲	٪۱/۶	٪۱۶/۶	٪۴۷/۶	٪۳۴/۲	حمایت مسئولین
۰/۷۹	۲/۵	۳/۴۳	٪۱۶/۸	٪۱/۵	٪۱۵/۳	٪۴۱/۳	٪۴۱/۷	حمایت همکاران
۰/۷۴	۳/۲۵	۳/۱۹	٪۲۱/۸	٪۱/۵	٪۲۰/۴	٪۵۰/۴	٪۲۷/۷	ارتباط
۰/۶۵	۴/۲۰	۴/۱۲	٪۲/۱	٪۰	٪۲/۱	٪۱۳/۷	٪۸۴/۲	نقش
۰/۸۱	۳/۳۳	۳/۲۸	٪۱۸/۳	٪۱/۳	٪۱/۷	٪۳۹/۴	٪۴۲/۳	تغییرات
۰/۴۸	۳/۴۱	۳/۴۰	٪۳/۴	٪۰	٪۳/۴	٪۵۳/۶	٪۴۳	استرس شغلی HSE

جدول ۲- روابط متغیرهای موجود در مطالعه

متغیر	درصد استرس	میانگین	β	انحراف استاندارد	آماره آزمون	سطح معناداری
عرض از مبدا	٪۳/۴	۳/۱۵	۰/۱۷	۱۷/۹۶	۰/۰۰۱	
تحصیلات						۰/۰۴۲
زیردیپلم	٪۵/۱	۳/۲۴	-۰/۱۹	-۰/۰۷	-۲/۶۴	۰/۰۰۸
دیپلم	٪۴/۵	۳/۳۶	-۰/۰۱۸	۰/۰۵۳	-۰/۳۳	۰/۷۳۸
فوق دیپلم	٪۲/۸	۳/۴۳	۰/۰۰۷	-۰/۰۵	۰/۱۴	۰/۸۸۴
لیسانس و بالاتر	٪۲/۹	۳/۴۲		به عنوان سطح مرجع در نظر گرفته شده است		۰/۰۰۱<
منطقه جغرافیایی						
خزری	٪۰/۰۵	۳/۶۵	۰/۰۵	۰/۱	۰/۵	۰/۶۱۵
کوهستانی	٪۳/۶	۳/۲۴	-۰/۲۸	۰/۰۶	-۴/۳	۰/۰۰۱<
مرکزی	٪۴	۳/۳۸	-۰/۱۲	۰/۰۴	-۲/۷	۰/۰۰۷
کوهپایه‌ای بیرونی	٪۱/۶	۳/۴۶		به عنوان سطح مرجع در نظر گرفته شده است		
تیپ شخصیت B	٪۱/۷	۳/۵۰	۰/۲۸	۰/۰۴	۷/۱۹	۰/۰۰۱<
تیپ شخصیت A	٪۵/۹	۳/۲۴		به عنوان سطح مرجع در نظر گرفته شده است		
وضعیت اقتصادی						۰/۵۳۶
وضعیت اقتصادی ضعیف	٪۸/۲	۳/۳۸	-۰/۰۸	۰/۱۱	-۰/۸۸	۰/۳۸۱
وضعیت اقتصادی متوسط	٪۲/۸	۳/۳۹	-۰/۰۹	۰/۰۸	-۱/۱۲	۰/۲۶۴
وضعیت اقتصادی خوب	٪۰/۰۶	۳/۵۷		به عنوان سطح مرجع در نظر گرفته شده است		
جنسیت						
مرد	٪۲/۹	۳/۴۱	۰/۱۲	۰/۰۷	۱/۶۴	۰/۱۰۲
زن	٪۳/۵	۳/۳۱		به عنوان سطح مرجع در نظر گرفته شده است		
تاهل						
مجرد	٪۷/۴	۳/۳۱	-۰/۰۴	۰/۰۵	-۰/۸	۰/۴۲۵
متاهل	٪۲	۳/۴۳		به عنوان سطح مرجع در نظر گرفته شده است		
سن						۰/۰۲۴

جدول ۳- ضریب R^2 جزئی متغیرهای موجود در مطالعه

متغیر	جزئی R^2
منطقه جغرافیایی	۰/۰۴۳
تیپ شخصیت	۰/۰۹۱
وضعیت اقتصادی	۰/۰۰۲
تاهل	۰/۰۰۱
سن	۰/۰۰۵
جنسیت	۰/۰۰۵
تحصیلات	۰/۰۱۶

بحث

در این مطالعه، افراد با تیپ شخصیت A دارای استرس شغلی بیشتری نسبت به افراد با تیپ شخصیت B بودند و این نتیجه همخوان با نتایج گرفته شده از مطالعات گذشته است [۸-۱۰]. منطقه جغرافیایی نیز با استرس شغلی، رابطه معنادار نشان داد. بیشترین میزان استرس شغلی به ترتیب در نواحی کوهستانی، مرکزی، کوهپایه‌ای بیرونی و نهایتاً خزری مشاهده گردید. در نواحی خزری که هم از نظر خاک و هوا شرایط معتدلی داشته و هم نوسانات دما در کمترین حالت ممکن است و دارای میانگین بارش زیادتری است میزان استرس کمتر است. بعد از ناحیه خزری، نواحی کوهپایه‌ای بیرونی دارای استرس کمتری هستند. این نواحی که عمدتاً منطبق بر زاگرس غربی و جنوب غربی و کوهپایه‌ای شمال شرقی کشور است. بعد از نواحی خزری دارای بیشترین میزان بارش و نوسانات کمتر دما در طول سال هستند و به همین دلیل استرس کمتر می‌باشند. نواحی مرکزی دارای عوامل استرس‌زای بیشتری است و این با نوسانات اقلیمی و سایر امکانات خدماتی در ارتباط است. بیشترین استرس را نواحی کوهستانی متحمل می‌شوند. در این ناحیه احتمالاً نوسانات شدید دما، شیب زمین و مشکلات مربوط به ارتباطات و به‌طور کلی شرایط سخت محیط طبیعی است. در این مطالعه بین وضعیت اقتصادی-اجتماعی با استرس شغلی رابطه‌ای مشاهده نگردید. البته در بیشتر مطالعات، بین استرس شغلی با وضعیت اقتصادی-اجتماعی رابطه مشاهده شده است [۱۹ و ۲۰] که دلیل آن مشابه بودن بیشتر افراد مورد مطالعه از لحاظ اقتصادی-اجتماعی می‌باشد. اگرچه مجردها در این مطالعه دارای استرس بیشتری نسبت به متاهل‌ها بودند اما این تفاوت از لحاظ آماری معنادار نبود. این نتیجه مشابه نتایج گرفته شده در مطالعه سوری و همکاران [۲۱] بود. البته در رابطه با تاهل، مطالعات روابط متناقضی را گزارش نموده‌اند. در برخی از مطالعات متاهل‌ها استرس شغلی کمتری نسبت به مجردها نشان دادند [۲۲]، همچنین در برخی دیگر، متاهل‌ها استرس شغلی بیشتری نسبت به مجردها نشان داده‌اند [۲۳-۲۴]. در این مطالعه، همچنین تحصیلات بر میزان استرس شغلی تأثیر گذار بود. با افزایش تحصیلات از میزان استرس شغلی پرسنل مورد بررسی کاسته می‌شد.

در مورد تأثیر تحصیلات بر استرس شغلی نیز روابط متناقضی گزارش شده است. برخی مانند این مطالعه، کاهش استرس را با افزایش تحصیلات گزارش نموده [۸، ۲۵]، برخی به عدم وجود رابطه [۲۰-۲۱] و برخی به رابطه افزایشی بین تحصیلات و استرس شغلی دست‌یافته‌اند که این مساله شاید به‌وجود تفاوت در جمعیت؛ شغل و ویژگی‌های فرهنگی اجتماعی برگردد [۲۶-۲۷]. با توجه به مطالب ارائه شده، می‌توان به این نتیجه دست‌یافت که در برخی مشاغل، به‌ترتیب عواملی مانند ارتباط، تغییرات، حمایت مسئولین و همکاران بیشترین تأثیر را بر استرس شغلی عهده‌دار می‌باشند. بنابراین جهت کاهش استرس باید اقداماتی درمانی و پیشگیرانه با توجه به این اولویت ارائه گردد. همچنین از آنجایی که افراد با تیپ شخصیتی A در معرض استرس شغلی بیشتری می‌باشند، باید این افراد در درجه اول شناسایی، سپس اقداماتی مشاوره‌ای و درمانی متناسب با شغل جهت کاهش استرس شغلی این افراد صورت پذیرد. نبود توزیع یکسان در زمینه استرس شغلی در مناطق مختلف جغرافیایی نیز عامل دیگری است که تحقیقات بیشتر را جهت شناسایی مطالعات سبب‌شناسی توجیه نموده و توجه بیشتر مسئولین بهداشتی و درمانی را به‌خود جلب می‌نماید. در پایان باید از حجم نمونه مناسب و همچنین گستردگی آماری این مطالعه به‌عنوان نقاط قوت، و از نبود حیطه‌هایی چون "محیط فیزیکی"، "دوگانگی نقش" و "استرس‌های شغلی منبعث از عوامل خانوادگی" به‌عنوان زیرحیطه‌های تشکیل‌دهنده استرس شغلی به‌عنوان نقاط ضعف این مطالعه یاد نمود. همچنین در پایان می‌توان پیشنهاد اجرای تحلیل‌های پیچیده‌تر و گسترده‌تر جهت شناسایی عوامل محیطی تأثیرگذار بر استرس شغلی و مقایسه بیشتر عوامل تعیین‌کننده آن علی‌الخصوص بروی فعالیت‌های غیراداری و غیر نظامی را اشاره نمود.

نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه افراد با تیپ شخصیتی A در معرض استرس بیشتری می‌باشند اقدامات پیشگیری‌کننده بیشتری برای کنترل استرس شغلی این افراد ضروری به‌نظر می‌رسد. همچنین ضرورت دارد که منطقه جغرافیایی محل خدمت به‌عنوان عاملی تأثیرگذار بر میزان استرس شغلی نیز مورد توجه قرار گیرد.

تشکر و قدردانی

در این مطالعه، جا دارد تا از کلیه افرادی که در نمونه‌گیری و اجرای این مطالعه همکاری داشته‌اند تشکر و قدردانی نمائیم.

منابع

- 1- Health and Safety Executive. Stress-related and psychological disorders. <http://www.HSE.gov.uk/statistics/causdis/stress>.

- stress in the UK: practical development. *Work Stress* 2004;18:113-136.
- 17- Azad-Marzabadi Es. Gholami Feharaki M. Reliability and validity assessment for the job stress questionnaire (HSE). *J Behav Sci.* 2011;4(4):291-7. [Persian]
- 18- Kannel W, Feinleib M, McNamara PM, Garrison RJ, Castelli WP. An investigation of coronary heart disease in families: The Framingham offspring. *Am J Epidemiol.* 1979;110:281-90.
- 19- Haq Z, Iqbal Z, Rahman A. Job stress among community health workers: A multi-method study from Pakistan. *Int J Ment Health Syst.* 2008;28(1):15.
- 20- Rahimi E. Survey of organizational job stress among physical education managers. *Psychol Rep.* 2008;102(1):79-82. [Persian]
- 21- Soori H, Javadi MA, Rafati N, Rabbanikhah Z, Delavari Ar, Parsikia A. Prevalence and causes of blindness and low vision in Tehran province. *J Iranian Epidemiol.* 2006;1(2):53-8. [Persian]
- 22- Abedi K, Zaree M, Barkhordari A, Halvani Gh. The investigation of job stress and job satisfaction among workers and its relation to individual factors and non-fatal injuries. *J Jahrom Med Sci U.* 2010;7(2):10-20. [Persian]
- 23- Etemadi S. The comparison and relationship between stress and job satisfactions in nurses who works in CCU and heart center in Tehran University of medical science hospitals [Dissertation]. Tehran: Azahra University. 2005. [Persian]
- 24- Kabirzadeh A, Mohseni-Saravi B, Asghari Z, Bagherian-Farahabadi E, Bagerzadehladari R. Rate of general health, job stress and factors in medical records workers. *Health Inform Manag J* 2008;4(2):215-22. [Persian]
- 25- Soori H, Rahimi M, Mohseni H. Epidemiological pattern of job stress among managers of car manufacture companies in Iran. *J Med Faculty Guilan U Med Sci.* 2007;60(15):26-35. [Persian]
- 26- Soori H, Hatami-Sadabadi AR. A study on job stress among employed women in Ahwaz, Iran. *Hakim Rese J.* 2004;1(6):69-5. [Persian]
- 27- Mahrozadeh T. The study of psychological pressure (stress) and function of girl's high school managements in Tehran training and education center (zone 2) [Dissertation]. Tehran: Azahra University. 2002. [Persian]
- 2- Robbins SP. Organizational behavior: concepts, controversies, and applications. Translated by Parsaian, A. Arabi, M. Tehran. Institute for trade studies and Research Publication; 1997.
- 3- Mosavinash J. Yogic management of stress (Ananda Juti.). Tehran: Faravan Publication; 1997.
- 4- Shefer M. Psychology. Translated by Balochi P. Tehran: Pajang Publication; 1992.
- 5- Ross R. Intervention in occupational stress: A handbook of counseling for stress at work by translated ePor KhaIndustrial Management Institute. Tehran. 1999:45-50
- 6- JRPJR Caplan RD. Organizational stress and individual strain. In A.J. Marrow, ed., the failure of success. New York: AMACOM. 1972:30-66.
- 7- Azad-Marzabadi Es. Stressor and their relative variables in militants. *J Millitary Med.* 2010;11(4):213-17. [Persian].
- 8- Enjezab B, Faraj Khoda T, Bokaei M. Barriers and motivators related to cervical and breast cancer screening. *J Shaheed Sadoughi U Med Sci Health Serv.* 2008; 10(3):32-8. [Persian]
- 9- Samari AA, Lalee Faz A. The Study of reciprocal relationships of personality characteristics and job stress in work area. *Fundam Ment Health J.* 2005;6(21):19-28. [Persian]
- 10- Aghilinejad M, Mohammadi S, Abbaszade Dizaji, R. Surveying the association between occupational stress and mental health, personality and life stressful events in Tehran police officers. *J Res Med Sci.* 2008;31(4):355-60. [Persian]
- 11- Fishbein DH, Herman-Stahl M, Eldreth D, Paschall MJ, Hyde C, Hubal R, Hubbard S, Williams J, Ialongo N. Mediators of the stress-substance-use relationship in urban male adolescents. *Prev Sci.* 2006;7(2):113-26.
- 12- Stora JLe Stress.1991. Translated by Dadsetan P, Tehran: Roshd Publication; 1999. [Persian]
- 13- Ringold S. Substance abuse. *JAMA* 2006;295:2100-10.
- 14- Alikhani B, Climates of Iran. Tehran: Payam Noor Publication; 2000.
- 15- Krejcie RV, Morgan DW. Determining sample size for research activities. Educational and psychological measurement 1970.
- 16- Cousins R, MacKay C, Clarke SD, Kelly C, Kelly PJ, McCaig RH. Management standards and work-related